

Les rites de la Semaine Pascale : Mort et Résurrection

Το Πάσχα είναι η μεγαλύτερη γιορτή της Χριστιανοσύνης και γιορτάζεται μέχρι σήμερα με ιδιαίτερη μεγαλοπρέπεια. Η λέξη Πάσχα προέρχεται από την εβραϊκή λέξη «pâsah» που σημαίνει «διάβαση». Είναι η γιορτή των Εβραίων σε ανάμνηση της κατά θαυματουργό τρόπο διάβασής τους από την Ερυθρά Θάλασσα και της σωτηρίας τους από τη δουλεία του Φαραώ. Για τους Χριστιανούς το Πάσχα σημαίνει τη λύτρωση από την αμαρτία, τη διάβαση από τον θάνατο στην αιώνια ζωή. Ονομάζεται και Λαμπρή, γιατί θεωρείται η λαμπρότερη μέρα του χρόνου ή ακόμη και ημέρα της λαμπρότερης γιορτής της Ορθοδοξίας. Είναι η ανάταση και ανάσταση ψυχών και σωμάτων.

Το Πάσχα συμπίπτει με τον ερχομό της Άνοιξης, την ανάσταση της νεκρής φύσης, που οι αρχαίοι είχαν συνδέσει με την ανάσταση του νεαρού θεού της βλάστησης και του έρωτα, του Άδωνη. Μια σειρά αρχαίων εθίμων αφύπνισης της φύσης από τη χειμερία νάρκη με την υποδοχή της άνοιξης, προσαρμόστηκαν και ενσωματώθηκαν στη χριστιανική λατρεία και τον εθιμικό κύκλο του Πάσχα, από την Έγερση του Λαζάρου μέχρι την Κυριακή της Λαμπρής.

Της εορτής του Πάσχα προηγείται 50ήμερη περίοδος νηστείας και εξαγνισμού, που αρχίζει την Καθαρά Δευτέρα μετά την ευωχία κατά την τελευταία Κυριακή των Απόκρεω, την τελευταία μέρα της κρεοφαγίας. Η προηγούμενη μέρα είναι Ψυχοσάββατο, κατά το οποίο κάθε οικογένεια τελεί μνημόσυνα για τους νεκρούς συγγενείς. Η Μεγάλη Σαρακοστή είναι μια μακρά προετοιμασία για το Πάσχα, μια πορεία νηστείας και προσευχής, εγκράτειας και ταπεινοφροσύνης, αυτογνωσίας και μετάνοιας, ψυχικής κάθαρσης και πνευματικής αναγέννησης. Τα θεία μηνύματα μεταδίδονται μέσα από τους ύμνους της Εκκλησίας, που παρακολουθούν οι πιστοί. Από τις Απόκριες μέχρι την Πέμπτη εβδομάδα της Μεγάλης Σαρακοστής, κάθε Παρασκευή απόγευμα στην εκκλησία ψάλλονται τα κοντάκια, η ακολουθία των Χαιρετισμών της Θεοτόκου. Την περίοδο αυτή ακολουθεί η εβδομάδα του Λαζάρου. Δεν είναι μόνο η ψυχή που έπρεπε να είναι καθαρή για την υποδοχή του Θεανθρώπου, αλλά και ο χώρος διαβίωσης των πιστών. Στην παραδοσιακή κυπριακή κοινωνία, οι προετοιμασίες του Πάσχα άρχιζαν πολύ νωρίς. Ολόκληρο το σπίτι έπρεπε να ξεσηκωθεί και να καθαριστεί από άκρη σε άκρη. Στα χωριά η προετοιμασία άρχιζε με το άσπρισμα των σπιτιών και ακολουθούσε πλύσιμο και σιδέρωμα όλου του οικιακού ρουχισμού, κουρτίνων, στρωμάτων κλπ. Την εβδομάδα του Λαζάρου, πριν από τη Μεγάλη Εβδομάδα, γίνονταν οι προετοιμασίες για τα ζυμώματα του Πάσχα, δηλαδή το πλύσιμο του σιταριού, το άλεσμα στους μύλους, το άσπρισμα του σουσαμιού.

Το προίμιο της Μεγάλης Εβδομάδας είναι το Σάββατο του Λαζάρου.

Ο Λάζαρος (Ελεάζαρ), Εβραίος από τη Βηθανία, ήταν φίλος του Ιησού, τον οποίο μάλιστα είχε φιλοξενήσει στο σπίτι του. Ο Λάζαρος είχε δύο αδελφές, τη Μάρθα και τη Μαρία. Σύμφωνα με ευαγγελικά κείμενα (Ιωάννης ια', 1-2), η Μαρία ήταν εκείνη που είχε αλείψει με μύρο τον Ιησού και είχε σκουπίσει τα πόδια του με τα μαλλιά της. Όταν ο Λάζαρος πέθανε, σε ηλικία 30 ετών, οι αδελφές του ειδοποίησαν αμέσως τον Ιησού, ο οποίος έφθασε με τους μαθητές του στη Βηθανία όταν ο Λάζαρος ήταν ήδη τέσσερις μέρες νεκρός (τετραήμερος). Ο Κύριος ζήτησε να τον οδηγήσουν στο μνήμα του Λαζάρου, έξω από την πόλη, και όταν σήκωσαν τον λίθο που έφραζε τον τάφο, αναφώνησε: «Λάζαρε, δεύρο έξω». Αμέσως εμφανίστηκε αναστημένος ο Λάζαρος, έβγαλε τα σάβανα με τα οποία ήταν τυλιγμένο το σώμα του και ξεκίνησε για το σπίτι του.

Το θαύμα της έγερσης του Λαζάρου, ένα από τα πιο εντυπωσιακά θαύματα που περιγράφονται στην Καινή Διαθήκη, απεικονίστηκε με τρόπο παραστατικό σε πολλά έργα της βυζαντινής τέχνης.

Η έγερση του Λαζάρου υμνήθηκε από την Εκκλησία ως προεικόνιση της Ανάστασης του Χριστού, και γι' αυτό από το Σάββατο του Λαζάρου μέχρι την Κυριακή του Πάσχα δεν επιτρέπεται η τέλεση μνημοσύνων με κόλλυβα. Η ανάσταση του Λαζάρου προσφέρει ελπίδα για τη λύτρωση κάθε πιστού κατά τη Δευτέρα Παρουσία. Επίσης, η φρίκη και τα δεινά που αντίκρισε ο Λάζαρος τις μέρες που πέρασε στον κάτω κόσμο, αποτρέπουν τους πιστούς από την αμαρτία για να αποφύγουν τη Θεία τιμωρία. Λέγεται ότι μετά την ανάστασή του ο Λάζαρος δεν μπόρεσε να γελάσει ποτέ από τη θλίψη και την πικρία που του άφησε η θεία του κάτω κόσμου.

Ο άγιος Λάζαρος έχει ιδιαίτερη σύνδεση με την Κύπρο. Κινδυνεύοντας από τους Ιουδαίους που ήθελαν να τον σκοτώσουν μετά την ανάστασή του, για να μην διαδοθεί το θαύμα, διέφυγε και εγκαταστάθηκε στο νησί γύρω στο 33 μ.Χ. Δώδεκα χρόνια αργότερα χειροτονήθηκε πρώτος επίσκοπος Κιτίου από τους αποστόλους Παύλο και Βαρνάβα, και υπηρέτησε ως αρχιερέας τα υπόλοιπα 18 χρόνια της ζωής του μέχρι τον δεύτερο θάνατό του. Τάφηκε στο Κίτιον (Λάρνακα) γύρω στο 63 μ.Χ. Στη Λάρνακα σώζεται ο αρχαιότερος και μεγαλοπρεπέστερος ορθόδοξος ναός αφιερωμένος στον άγιο Λάζαρο. Κτίστηκε γύρω στο 900 με δαπάνη του αυτοκράτορα Λέοντος ΣΤ' του Σοφού, ως αντάλλαγμα για τη μεταφορά στην Κωνσταντινούπολη των λειψάνων του αγίου Λαζάρου που είχαν βρεθεί στη Λάρνακα (αρχαίο Κίτιον). Κατά την παράδοση, όμως, της Δυτικής Εκκλησίας ο Λάζαρος μετά την ανάστασή του είχε καταφύγει στη Μασσαλία, όπου και τάφηκε (Parageorghίου 1988, 171-172; Χοτζάκογλου 2002, 33-42; Χοτζάκογλου 2008, 3-22).

Για τον άγιο Λάζαρο υπάρχουν διάφορες παραδόσεις στην Κύπρο και κάποιες συνδέονται με τη δημιουργία της Αλυκής της Λάρνακας, που αρχικά ήταν αμπελώνας. Σύμφωνα με την παράδοση που καταγράφει ο περιηγητής Francesco Suriano το 1484, όταν πέρασε από κει ο άγιος ζήτησε να του δώσουν λίγα σταφύλια αλλά του αρνήθηκαν. Όταν ρώτησε τι περιείχε το καλάθι που κρεμόταν εκεί κοντά, του είπαν ότι είχε αλάτι, ενώ ήταν γεμάτο σταφύλια. Τότε ο άγιος θύμωσε και μετέτρεψε όλο τον αμπελώνα σε λίμνη άλατος (Cobham 1908, 48).

Το Σάββατο του Λαζάρου συνήθιζαν να τελούν το συμβολικό δρώμενο της αναπαράστασης του θανάτου του Λαζάρου και της επιστροφής του από τον κόσμο των νεκρών. Την τελετή της νεκρανάστασης του Λαζάρου, όπως γινόταν στα τέλη του 19^{ου} αιώνα στον άγιο Λάζαρο στη Λάρνακα, περιγράφει λεπτομερώς η Magda Ohnefalsch – Richter. Μετά τη θεία λειτουργία, ο Μητροπολίτης μαζί με τους ιερείς και την κοινότητα αποσύρονταν στη μεγάλη αίθουσα των δεξιώσεων, ενώ οι επίτροποι και οι διάκοι στόλιζαν το ομορφότερο και εξυπνότερο αγόρι της περιοχής, το «Παιδί του Λαζάρου», με ένδυμα από κίτρινα λουλούδια, τους «λαζάρους», πλεγμένο από τις γυναίκες της πόλης ειδικά για τη γιορτή. Με τη συνοδεία πένθιμων τραγουδιών και μουσικής, ξάπλωναν το παιδί στη μέση του μεγάλου δωματίου πάνω σε κρεβάτι στρωμένο με ποικιλόχρωμα λουλούδια και φύλλα. Αυτό μύριζε τριαντάφυλλα και πορτοκάλια, έλαμπε από τους πορφυρούς καρπούς της ροδιάς, περιτριγυριζόταν από φοίνικες, δάφνες και μυρτιές και πράσινα δημητριακά φυτεμένα σε γλάστρες, ενώ γύρω του τρεμόσβηναν τεράστιες λαμπάδες σε ασημένια κηροπήγια. Ο αρχιερέας διάβαζε το Ευαγγέλιο του Λαζάρου και όταν έφθανε στο «Λάζαρε δέυρο έξω», ύψωνε τη φωνή του όπως ο Χριστός. Στο σημείο αυτό τρεις αρχιερείς τοποθετούσαν τον σταυρό με τη σειρά πάνω στο κεφάλι του παιδιού, το θυμιάτιζαν και το ράντιζαν με κλαδιά μυρσίνης βουτηγμένα στο αγίασμα. Τότε ο Λάζαρος, το πεθαμένο παιδί, ξυπνούσε και σηκωνόταν απότομα, ενώ γυναίκες το

ράντιζαν με ροδόσταγμα, το έβαιναν με ροδοπέταλα και του έβαζαν στο στόμα γλυκό τριαντάφυλλο και άλλα ζαχαρωτά. Ένας επίτροπος του πρόσφερε μια γουλιά κρασί και ένα κομμάτι από το ψωμί του Λαζάρου. Όλοι ψάλλανε μαζί με τη χορωδία της εκκλησίας και ακολουθούσαν φλογέρες, πιθκιαύλια, ταμπουτσιές, βιολιά και λαούτα. Ο κάθε νεοφερμένος φώναζε: «Ο Λάζαρος αναστήθηκε». Οι επίτροποι του ναού και οι τελετάρχες προσέφεραν στους καλεσμένους φαγητά και ποτά, γλυκίσματα και ψωμιά σε διάφορα σχήματα, και τα κόλλυβα του Λαζάρου. Τους παρευρισκόμενους ράντιζαν με ροδόσταγμα και τους κάπνιζαν με ασημένια καπνιστήρια για να απομακρύνουν το κακό μάτι. Έτσι τέλειωνε στην αυλή της εκκλησίας του αγίου Λαζάρου η πρώτη τελετή για την ανάσταση του Λαζάρου.

Στη συνέχεια η πομπή των προσκυνητών προχωρούσε στους δρόμους με αναμμένα κεριά και πήγαινε σε σπίτια μέχρι αργά τη νύχτα. Κάθε νοικοκυρά προσπαθούσε να ξεπεράσει τις άλλες στο στόλισμα του κρεβατιού (στρώματος) του Λαζάρου, στα λουλούδια, στα κοσμήματα των λαμπάδων, στην τέχνη της ζαχαροπλαστικής και της μαγειρικής. Στους ιερείς έδιναν ως δώρο χρήματα, κεριά, μέλι, ψωμιά ή γλυκίσματα, τσιγάρα και καπνό. Παντού επαναλαμβανόταν η ίδια τελετή. Μόνο οι πολύ φτωχοί και όσοι δεν μπορούσαν να φτιάξουν κρεβάτι για τον Λάζαρο έμεναν έξω. Η πομπή ακολουθούσε πάντα ένα συγκεκριμένο δρομολόγιο.

Η συμβολική αυτή ανοιξιάτικη τελετουργία παραβάλλεται με τον θάνατο και την επακόλουθη ανάσταση αρχαίων νεαρών θεών που έφερναν νέα ζωή, όπως ο Άδωνις που συνοδευόταν από την Κυπρία θεά Αφροδίτη, ο Αιγύπτιος Όσιρις και άλλοι (Ohnefalsch – Richter (1913) 1994, 73-76).

Το δρώμενο της εικονικής ανάστασης του Λαζάρου είχε ιδιαίτερη μεγαλοπρέπεια στη Λάρνακα, ως έθιμο, όμως, σε απλούστερη μορφή είναι παγκύπριο. Σχεδόν σε όλα τα χωριά, το Σάββατο του Λαζάρου ομάδες παιδιών γύριζαν τα σπίτια και τραγουδούσαν την ανάσταση του Λαζάρου, τραγούδι που σώζεται σε διάφορες παραλλαγές της τοπικής παράδοσης:

«Τον Λάζαρον τον δίμιτον (με τις δυο κλωστές της ζωής), τον κοτσινοπεθύμητον, ακούσαν τον οι όρνιαδες τζι'έκατσαν να γεννήσουν, αβκά να κοτσινίσουν, το Πάσκαν να φατσιήσουν». Το τραγούδι εκφράζει τη λαϊκή πίστη πως ο Λάζαρος έκανε τις όρνιαδες να γεννούν. Τα παιδιά που γύριζαν τα σπίτια κρατούσαν κλαδιά φοινικιάς με πλεγμένα τα κάτω φύλλα και στολισμένα με λουλούδια. Στις βελονωτές μύτες της φοινικιάς στερέωναν κίτρινες μαργαρίτες που ονομάζονταν «λάζαροι». Η κίτρινη αυτή μαργαρίτα θεωρείται ότι συμβολίζει την εναλλαγή του θανάτου-χειμώνα με την άνοιξη-ζωή. Ο ίδιος ο Λάζαρος θεωρείται προσωποποίηση της βλάστησης όπως ο Υάκινθος και ο Άδωνις. Με στεφάνια και γιρλάντες από τα ίδια λουλούδια στόλιζαν ένα παιδί που υποδύοταν τον Λάζαρο. Το παιδί/Λάζαρος ξάπλωνε σε κάθε σπίτι παριστάνοντας το νεκρό, και στο σημείο που το τραγούδι έλεγε «Λάζαρε δεύρο έξω» σηκωνόταν αναστημένο. Οι νοικοκυρές έδιναν στα παιδιά χρήματα, τυριά και αυγά, που θα βάζονταν κόκκινα για το Πάσχα. Στα χωριά των Μαρωνιτών τον Λάζαρο συνόδευαν δύο κορίτσια που υποδύονταν τις αδελφές του, Μάρθα και Μαρία. Το Σάββατο του Λαζάρου δεν λούονταν παρά μόνο μετά τον εσπερινό, γιατί φοβούνταν μήπως «λαζαρώσουν», πάρουν δηλαδή το νεκρικό χρώμα του Λαζάρου ή μήπως πέσουν τα μαλλιά τους (Paraskevopoulou 1982, 47-48; Papacharalambous 1965, 182-183; Roussounides 1991, 49-50; Kyprianou 1991, 50-56).

Την Κυριακή των Βαΐων κάθε οικογένεια έπαιρνε στην εκκλησία κλαδιά ελιάς. Τα έβαζαν σε σακούλι και πάνω έγραφαν το όνομά τους, έθιμο που γίνεται μέχρι σήμερα. Τα σακούλια αυτά άφηναν στην εκκλησία για 40 μέρες για να αγιαστούν. Με την ευλογημένη αυτή ελιά «κάπνιζαν» όλο τον χρόνο για πρόληψη της βασκανιάς και την αποτροπή κάθε κακού. Στην Κύπρο η Κυριακή των Βαΐων, κατά την οποία

γιορτάζεται η είσοδος και θριαμβευτική υποδοχή του Χριστού στα Ιεροσόλυμα «μετά βαΐων και κλάδων», λέγεται «Κυριακή της ελιάς». Τη μέρα αυτή έπαιρναν στην εκκλησία κι ένα ματσάκι ελιάς και όταν ο ιερέας διάβαζε το Ευαγγέλιο στην είσοδο της εκκλησίας, ο κόσμος σκορπούσε φύλλα ελιάς. Με δύο φύλλα σε σχήμα σταυρού στόλιζαν το πέτο τους και μετά τη λειτουργία έβαζαν κλαδιά ελιάς πάνω στις πόρτες (Michalopoulou – Charalambous 1998, 490).

Από τη Μεγάλη Δευτέρα οι πιστοί παρακολουθούν καθημερινά στην εκκλησία τα πάθη του Θεανθρώπου, την πορεία Του προς τον σταυρικό θάνατο και την Ανάσταση, προετοιμαζόμενοι για τη δική τους ψυχική σωτηρία. Για την αγία εβδομάδα συνηθίζοταν η εξής φρασεολογία:

«Μ. Δευτέρα: Ο Χριστός εις την μασαίραν

Μ. Τρίτη: Ο Χριστός εις την κρίσιν

Μ. Τετάρτη: Ο Χριστός εχάθην

Μ. Πέμπτη: Ο Χριστός ευρέθην

Μ. Παρασκευή: Ο Χριστός εις την ταφήν

Μ. Σάββατο: Ο Χριστός αναστήθην

Μ. Κυριακή: Μπαμ ποδά τζαι μπαμ ποτζεί» (Papacharalambous 1965, 183).

Παράλληλα με τον εκκλησιασμό ετοιμάζονταν τα παραδοσιακά πασχαλινά εδέσματα, κυρίως ζυμώματα, τα περισσότερα από τα οποία γίνονται μέχρι σήμερα. Τη Μ. Πέμπτη ζύμωναν ψωμιά και κουλούρια με σησάμι, τα «σησαμωτά», ενώ σε ορισμένες περιοχές, κυρίως στην Πάφο, έφτιαχναν κουλούρια ζυμωμένα με ζάχαρη και γάλα, τα «γαλένα». Με το πρώτο ζυμάρι έφτιαχναν το πιο χαρακτηριστικό κουλούρι της πασχαλιάς, το «σταυροκούλουρο», κυκλικού σχήματος με σταυρό στη μέση. Τις 4 άκρες του σταυρού που εξέιχαν στην περιφέρεια του κουλουριού, τις έκοβαν και τις άνοιγαν για να σχηματίσουν τα δάκτυλα του Χριστού. Το έκαναν παξιμάδι με το ψήσιμο και το κρεμούσαν στον τοίχο από την Ανάσταση μέχρι την Ανάληψη. Πίστευαν ότι έπρεπε να το φάνε τον Μάη για να μην τους δαγκώσει το γαϊδούρι (Michalopoulou – Charalambous 1998, 491). Εκτός από τα «σταυροκούλουρα» ή «κουλούρια του Μάη», σε σουσαμμένα κουλούρια του Πάσχα δίνονταν σχήματα σχετικά με τα πάθη του Χριστού. Τέτοιο ήταν το ακάνθινο στεφάνι, ένα κουλούρι με προεξοχές στην περιφέρειά του, κομμένες με ψαλίδι για να μοιάζουν με αγκάθια. Σε κάποια χωριά, όπως στον Αστρομερίτη, συνήθιζαν να κάνουν άρτους σε σχήμα βατράχου γιατί, κατά την παράδοση, όταν οι Εβραίοι άναψαν φωτιά για να κάψουν τον Χριστό, ο βάτραχος έφερε νερό και την έσβησε (Papacharalambous 1965, 186). Στα παρασκευάσματα του Πάσχα συγκαταλέγονται και οι «αυκωτές» κουλούρια με σουσάμι σε διάφορα σχήματα, συνήθως καλαθιού που περιείχε κόκκινο αυγό. Το κατ' εξοχήν, όμως, πασχαλινό κυπριακό έδεσμα είναι οι «φλαούνες» που φτιάχνονται το Μ. Σάββατο μέχρι σήμερα. Η λέξη θεωρείται ότι προέρχεται από το αρχαίο ελληνικό παλάθη – flado > floun > φλαούνα (η παλάθη ήταν παρασκεύασμα με ξηρά φρούτα, fruit cake: Hadjioannou 1979, 56-65). Από την παραμονή ετοιμάζεται η γέμιση, ο «φουκός», από τριμμένο ειδικό τυρί που γίνεται αυτή την εποχή του χρόνου, προζύμι, πολλά αυγά, σταφίδες και διάφορα μυρωδικά, όπως μέγλεπι, μαστίχα, δυόσμο, κανέλα. Για κάθε «φλαούνα», ορισμένη ποσότητα γέμισης τοποθετείται σε φύλλο ζύμης, ανοιγμένο σε μικρή πίτα, που διπλώνεται στα πλευρά σε τετράγωνο, τρίγωνο ή στρογγυλό σχήμα. Οι «φλαούνες» αλείφονται με αυγό και σουσάμι και ψήνονται στο φούρνο. Τρώγονται μετά την Ανάσταση το Μεγάλο Σάββατο. Σε χωριά της Πάφου, μαζί με τις «φλαούνες» και από την ίδια ζύμη γίνονται και οι «πασκιές», που πήραν το όνομά τους από το Πάσχα. Η γέμισή τους αποτελείται από μικρά κομμάτια τηγανισμένου κρέατος, αρνιού ή εριφιού, με

κανέλα, πιπέρι και κρεμμύδια, ανακατεμένου με «φουκό» (γέμιση) των «φλαούνων» (Lambrou 1981, 140; Για όλα τα ζυμώματα του Πάσχα βλ. Kyprí et Protopapa 2003, 123-139).

Τη Μεγάλη Εβδομάδα ετοιμάζονταν και τα πρόσφορα για τη Θεία Κοινωνία. Μαρτυρείται ότι σε χωριά της Πάφου νεαρές κοπέλες γύριζαν τα σπίτια και ζητούσαν από τις νοικοκυρές αλεύρι για την ετοιμασία της ζύμης. Τα πρόσφορα τα έπαιρναν στην εκκλησία και ο ιερέας έκοβε τον *Αμνό*, το κεντρικό κομμάτι κάθε πρόσφορου, για να χρησιμοποιηθεί για τη Θεία Μετάληψη τη Μεγάλη Πέμπτη. Ποτισμένος σε κρασί και φρυγανισμένος σε κομμάτια, ο *Αμνός* φυλασσόταν στην εκκλησία ολόχρονα για μετάληψη σε έκτακτες περιπτώσεις. Κατά τη λαϊκή πίστη, η μετάληψη τη Μεγάλη Πέμπτη άξιζε για επτά χρόνια, λόγω του συσχετισμού της με τον Μυστικό Δείπνο (Paraskevoroulou 1982, 50).

Η Μεγάλη Πέμπτη είναι η μέρα της Σταύρωσης, μέρα θλίψης, συνήθως συννεφιασμένη. Τη μέρα αυτή βάζονταν τα κόκκινα αυγά, παραδοσιακά με κοπανισμένες ρίζες από ριζάρι ή «πογιά της θάλασσας», δηλαδή ειδικά φύκια που μάζευαν από παραθαλάσσιους βράχους, ή κρεμυδόφυλλα. Γιαυτό λεγόταν και «κότσινη Πέφτη» (Μαντοκορδάτος 1987, 79). Τα κόκκινα αυγά συμβολίζουν το αίμα του Χριστού που έσταξε από το μέτωπό του όταν του φόρεσαν το ακάνθινο στεφάνι, αλλά παράλληλα συμβολίζουν τη νέα ζωή και την Ανάσταση. Κατά την παράδοση, μια γυναίκα που κρατούσε ένα καλάθι με αυγά όταν άκουσε ότι αναστήθηκε ο Χριστός, είπε πως θα πίστευε το θαύμα μόνο αν τα αυγά γίνονταν κόκκινα. Αμέσως τα αυγά κοκκίνισαν.

Τη Μεγάλη Πέμπτη δεν εργάζονταν οι σιδηρουργοί για να συγχωρηθούν οι αμαρτίες τους, διότι ενώ ο Πιλάτος τους ζήτησε τρία καρφιά για τη Σταύρωση, αυτοί έφτιαξαν περισσότερα. Όταν οι Εβραίοι αναζήτησαν ξύλο για τον σταυρό του Χριστού, όλα τα δέντρα αποφάσισαν να μην δώσουν το ξύλο τους εκτός από το κυπαρίσσι. Από τότε το δέντρο αυτό είναι καταραμένο να μεγαλώνει μόνο στα νεκροταφεία. Τη Μ. Πέμπτη η εκκλησία ντύνεται στα μαύρα, και το βράδυ γίνεται αναπαράσταση της Σταύρωσης. Ο ιερέας συνοδευόμενος από τους ψάλτες περιφέρει τον Εσταυρωμένο και τον τοποθετεί στο κέντρο του ναού. Οι εκκλησιαζόμενοι έβαζαν κάτω από το αναλόγιο φιάλες με νερό για να αγιαστεί την ώρα που ο παπάς διάβαζε τα 12 ευαγγέλια. Το νερό αυτό χρησίμευε για αγιασμό και για το προζύμι των πασχαλινών άρτων. Το προζύμι αυτό το χρησιμοποιούσαν για ζύμωμα όλο το χρόνο, και αν χρειαζόταν να δανειστεί από αυτό άλλη οικογένεια, δεν έπρεπε να το δει ούτε ξένος ούτε ο ήλιος. Ηλικιωμένες γυναίκες συνήθιζαν να ξενυχτούν στην εκκλησία, κοντά στον Εσταυρωμένο (Paraskevoroulou 1982, 50-51; Papacharalambous 1965, 184).

Τη Μ. Παρασκευή μάζευαν τα ωραιότερα λουλούδια από τους κήπους για να στολίσουν τον επιτάφιο. Αυτή ήταν εργασία γυναικών, και μέχρι σήμερα υπάρχει μεγάλη άμιλλα μεταξύ των εκκλησιών για το ποιά θα παρουσιάσει τον καλύτερο επιτάφιο. Όλη μέρα οι καμπάνες χτυπούν πένθιμα. Κατά τη λειτουργία γίνεται η Αποκαθήλωση και η τοποθέτηση εικόνας του Χριστού στον επιτάφιο μαζί με ροδοπέταλα και άνθη, για προσκύνημα. Νεαρές κοπέλες λευκοφορεμένες, οι Μυροφόρες, στέκουν δίπλα στον επιτάφιο ραντίζοντάς τον με ροδόστεμμα. Μέχρι σήμερα συνηθίζεται οι πιστοί να προσκυνούν τους επιταφίους διαφόρων εκκλησιών. Τα άνθη του επιταφίου φυλάσσονται για να χρησιμοποιηθούν στο κάπνισμα, ενώ παλαιότερα οι αναμμένες λαμπάδες που τοποθετούσαν στις 4 γωνίες του επιταφίου, μοιράζονταν στους πιστούς και τις άναβαν για να κατευνάσουν θεομηνίες ή για ευόδωση του τοκετού. Τη μέρα αυτή, εις ανάμνησιν του όξους που έδωσαν στον Χριστό όταν είπε «διωώ» πάνω στον σταυρό, συνηθίζουν να μαγειρεύουν φακές με

ξύδι (Papacharalambous 1965, 184; Roussounides 1997, 318; Michalopoulou – Charalambous 1998, 491).

Το βράδυ μετά τη λειτουργία γίνεται περιφορά του επιταφίου με συμμετοχή όλου του εκκλησιάσματος. Στις πόλεις ιδιαίτερα, η παρουσία αρχιερέων και των αρχών της πόλης, η μουσική (μπάντα), η τιμητική στρατιωτική φρουρά και το πλήθος κόσμου προσδίδουν ιδιαίτερη μεγαλοπρέπεια στην τελετή της περιφοράς. Η τελετή γίνεται μεγαλοπρεπέστερη με τη συνάντηση δύο ή και περισσότερων επιταφίων από τη μητρόπολη και τις κυριότερες εκκλησίες σε κεντρικό σημείο της πόλης, όπου στήνεται ειδική εξέδρα για τους επισήμους και το ιερατείο. Από τη μπάντα και τη χορωδία ακούγονται τα ωραιότερα τροπάρια της ημέρας, όπως το «Αι γενεαί πάσαι ύμνον τη ταφή σου προσφέρουσιν Χριστέ μου» και το «Ω γλυκύ μου έαρ, γλυκύτατόν μου τέκνον, πού έδου σου το κάλλος». Μετά το τέλος της τελετής, οι ιερείς και ο επιτάφιος με συνοδεία κόσμου επιστρέφουν στην εκκλησία. Καθώς ο επιτάφιος περνά έξω από τα σπίτια, οι νοικοκυρές βγαίνουν στην εξώθυρα για να «καπνίσουν» τον επιτάφιο με φύλλα ελιάς που καίνε στο καλό ασημένιο καπνιστήρι. Ο ιερέας σταματά, διαβάσει ευχή υπέρ υγείας, κατονομάζοντας τα μέλη της οικογένειας, και συνεχίζει την πορεία του προς την εκκλησία, ενώ ο κόσμος που ακολουθεί, ένας-ένας κάνει το σταυρό του και «καπνίζεται» φέρνοντας με το χέρι θυμίαμα προς το πρόσωπό του με την ευχή «Καλή Ανάσταση». Τριάντα χρόνια τώρα, κάθε Μ. Παρασκευή στο σπίτι της πεθεράς μου στην Πάφο βγαίνω στην εξώπορτα και «καπνίζω» τον επιτάφιο ανταλλάσσοντας ευχές με όλους που τον συνοδεύουν.

Το πρωί του Μ. Σαββάτου οι καμπάνες ηχούν χαρμόσυνα και τελείται η λειτουργία που ονομάζεται πρώτη Ανάσταση. Όταν ο ιερέας βγαίνει από το ιερό και λέει το «Ανάστα ο Χριστός» ραίνοντας τους πιστούς με άνθη που κρατεί σε κάνιστρο, «πέφτουν τα μαύρα», δηλαδή αφαιρούνται τα μαύρα ή μωβ παραπετάσματα που σκέπαζαν τις εικόνες σε ένδειξη πένθους. Ταυτόχρονα οι εκκλησιαζόμενοι κτυπούν τους σκάμνους και με τον θόρυβο αυτό πιστεύουν ότι εκφοβίζουν τον δαίμονα που θάθελε να αντιδράσει στην Ανάσταση του Χριστού. Το παλαιό αυτό έθιμο επιζεί μέχρι σήμερα.

Παλιό, διαδεδομένο πασχαλινό έθιμο συμβολικού χαρακτήρα είναι και το κάψιμο του Ιούδα που πρόδωσε τον Χριστό για τριάκοντα αργύρια. Γινόταν στο προαύλιο των εκκλησιών. Η Magda Ohnefalsch – Richter περιγράφει το έθιμο αυτό στη Λάρνακα και στη Λευκωσία στην ενορία του Αγίου Κασσιανού, επισημαίνοντας την τέλεσή του και στην Κολωνία, το Τυρόλο και τη Βαυαρία (Ohnefalsch – Richter (1913) 1994, 78-80). Ο Ιούδας ήταν ένα ομοίωμα ανθρώπινων διαστάσεων, ντυμένο με εύφλεκτα ρούχα και παραγεμισμένο με πυροτεχνήματα. Το θανάτωναν με διάφορους τρόπους, συνήθως πυροβολώντας το ομοίωμα που κατέληγε στην πυρά. Στην ενορία του Αγίου Κασσιανού κάθιζαν τον Ιούδα ανάποδα πάνω σ' ένα γαϊδούρι και τον περιέφεραν στους δρόμους της Λευκωσίας χλευάζοντάς τον πριν από το κάψιμο (για το κάψιμο του Ιούδα βλ. Klerides 1951, 154-155). Η κάθαρση με τη φωτιά, η τιμωρία του κακού και η επικράτηση του καλού με την Ανάσταση του Χριστού διαφαίνεται και στο έθιμο αυτό που είναι πιο σπάνιο σήμερα. Εξακολουθεί όμως να ανάβεται έξω από εκκλησίες το βράδυ του Μ. Σαββάτου η «λαμπρατζιά» (λαμπρόν = φωτιά), η μεγάλη φωτιά της Ανάστασης με ξύλα και άλλα εύφλεκτα υλικά που συγκεντρώνουν, από πολλές μέρες πριν, παιδιά και νέοι. Η «λαμπρατζιά», πέρα από τον θρησκευτικό συμβολισμό της, προσλαμβάνει μεταφυσικό χαρακτήρα και μαγεύει ιδιαίτερα τους έφηβους, οι οποίοι μπαίνουν σε μια ανταγωνιστική διαδικασία με τις άλλες γειτονίες ή κοινότητες για το ποιος θα έχει την πιο μεγάλη φωτιά. Το μέγεθος, ο όγκος της «λαμπρατζιάς» είναι ζήτημα τιμής, με αποτέλεσμα το έθιμο να έχει μετατραπεί σε ανελέητο πόλεμο μεταξύ νεαρών διαφόρων συνοικιών των πόλεων. Η δυναμική

παρέμβαση της αστυνομίας και της πυροσβεστικής για την αποτροπή ατυχημάτων, καθώς και η έντονη προβολή του θέματος από τα ΜΜΕ πυροδοτεί τη συμπεριφορά των εμπλεκόμενων νέων, οι οποίοι αισθάνονται σπουδαίοι στον ανταγωνισμό τους με την εξουσία και με τα φώτα της δημοσιότητας στραμμένα πάνω τους. Το θέμα παίρνει κάθε χρόνο μεγαλύτερες διαστάσεις και απασχολεί πλέον την ευρύτερη κοινωνία. Φέτος ψυχολόγοι εισηγήθηκαν ως λύση του προβλήματος να αναλάβουν οι τοπικές αρχές τη διοργάνωση των πασχαλινών εθίμων, δίνοντας έμφαση σε άλλα έθιμα και δραστηριότητες, για να μην επικεντρώνεται το ενδιαφέρον των νέων στη «λαμπρατζιά».

Το απόγευμα του Μ. Σαββάτου, πριν από την εκκλησία, συνήθιζαν σε πολλά χωριά να πηγαίνουν στο νεκροταφείο για να ανάψουν τα καντήλια στους τάφους των συγγενών και να τους μνημονεύσουν. Σε πολύ παλιά χρόνια μαρτυρείται ότι έπαιρναν και «αυκωτές» με κόκκινα αυγά στο νεκροταφείο (Papacharalambous 1965, 186).

Το αποκορύφωμα της εβδομάδας των παθών είναι η νύχτα της Ανάστασης. Όλοι οι κάτοικοι στα χωριά και πλήθος κόσμος στις πόλεις συγκεντρώνονται στην εκκλησία για τον Καλό Λόγο. Τα μεσάνυχτα σβήνουν όλα τα φώτα και το ζωοδόχο φως της Ανάστασης έρχεται να φωτίσει το σκοτάδι. Με το «Δεύτε λάβετε φως» ανάβουν οι πλησιέστεροι τις λαμπάδες τους από τις τρεις λαμπάδες του ιερέα (τρικέρι από κεριά της μέλισσας) και μέσα σε λίγα λεπτά το φως μεταδίδεται στις λαμπάδες όλων των πιστών. Η μετάδοση του αγίου φωτός συμβολίζει τη συναδέλφωση όλων των χριστιανών. Κατόπιν, με τα εξαπτέρυγα, τον σταυρό και τα λάβαρα μπροστά, ο ιερέας βγαίνει από την εκκλησία σε λιτανεία και σταματώντας μπροστά στην είσοδο του ναού, όπου είναι συγκεντρωμένο το πλήθος, διαβάζει το ευαγγέλιο της Ανάστασης, ενώ οι χοροί ψάλλουν το «Χριστός Ανέστη». Οι καμπάνες χτυπούν χαρμόσυνα, οι κροτίδες κάνουν εκκωφαντικό θόρυβο και τα πυροτεχνήματα γεμίζουν τον ουρανό. Οι χριστιανοί ανταλλάσσουν το φιλί της Ανάστασης και τσουγκρίζουν κόκκινα αυγά. Νικητής θεωρείται αυτός που θα σπάσει το αυγό του άλλου. Πολλοί γυρίζουν σπίτι για να απολαύσουν τις «φλαούνες» και τη ζεστή σούπα. Προσέχουν πολύ να μην σβήσει η λαμπάδα τους γιατί το φως της Ανάστασης πρέπει να μπει στο σπίτι και να ανάψουν με αυτό το καντήλι στο εικονοστάσι. Επίσης, με τη λαμπάδα της Ανάστασης σχηματίζουν σταυρό στο ανώφλι της εξώθυρας για να είναι το σπίτι ευλογημένο. Παλιότερα συνήθιζαν σε κάποιες περιοχές (σε χωριά της Λεμεσού) να παίρνουν το άγιο φως πρώτα στα δέντρα για να κάνουν πολλούς καρπούς και έλεγαν «Χριστός Ανέστη δεντρά μου» (Farmakides 1915, 406; Roussounides 1997, 319). Η ευχή «Χριστός Ανέστη» λέγεται επί σαράντα μέρες και η αντιφώνηση είναι «Αληθώς Ανέστη ο Κύριος».

Μετά τον Καλό Λόγο όσοι δεν έχουν αποχωρήσει ξαναπαίρνουν στην εκκλησία και η λειτουργία συνεχίζεται μέχρι τις πρώτες πρωινές ώρες. Σε παλιότερα χρόνια, όταν ο ιερέας με την ακολουθία του έβγαιναν για το «Χριστός Ανέστη», έκλειναν τις πόρτες της εκκλησίας και έμενε μέσα μόνο ένας γέρος που μόλις άκουγε από τον ιερέα το «Άρατε πύλας οι άρχοντες και εισελεύσεται ο Βασιλεύς της δόξης», ρωτούσε «Τις εστιν ούτος;» και μετά την απάντηση του ιερέα «Κύριος κραταιός...», άρχιζε να βογκά όπως η καμήλα, παριστάνοντας τον Άδη ή τον διάβολο. Ο ιερέας άνοιγε απότομα την πόρτα και έμπαινε στον ναό ακολουθούμενος από το εκκλησίασμα για τη συνέχιση της αναστάσιμης λειτουργίας. Το δρώμενο αυτό αποτελεί συμβολική αναπαράσταση της ήττας του Άδη, της πάταξης του κακού και της ανάκτησης του χαμένου Παραδείσου με την Ανάσταση του Κυρίου (Papacharalambous 1965, 187; Paraskevopoulou 1982, 54-55). Η Ανάσταση του Κυρίου επαγγέλλεται τη λύτρωση από την αμαρτία, την ανάσταση των ψυχών ζώντων και νεκρών. Αυτό το νόημα εκφράζουν και τα λόγια του Ιωάννου του Χρυσοστόμου: «Πού σου Άδη το νίκος;

Ανέστη Χριστός και συ καταβέβλησαι... Ανέστη Χριστός και χαίρουσιν Άγγελοι... Ανέστη Χριστός και νεκρός ουδείς επί μνήματος: Χριστός γαρ εγερθείς εκ νεκρών, απαρχή των κεκοιμημένων εγένετο...».

Τη νεκρανάσταση είχαν ως κεντρικό θέμα και παγανιστικά πασχαλινά δρώμενα που τελούνταν παλαιότερα στην Κύπρο και έχουν πλέον εκλείψει. Τέτοια ήταν «ο Βασίλης» ή «ο βοσκός».

Ο Βασίλης, που ήταν ο υπηρέτης ενός βοσκού, έμπαινε σε σακί κρατώντας μακριά ράβδο, υψωμένη πάνω από το κεφάλι του, με πήλινο αγγείο νερού στο άκρο της. Στον βοσκό έρχονταν διάφοροι και έκαναν παράπονα για τις ζημιές του Βασίλη. Ο βοσκός οργισμένος έψαχνε με αγωνία τον υπηρέτη του, που κάποια στιγμή εμφανιζόταν μεθυσμένος τραγουδώντας και αρνιόταν προκλητικά να ακούσει τις διαταγές του βοσκού. Μη αντέχοντας άλλο, ο βοσκός χτυπούσε με το ραβδί του το αγγείο, πιστεύοντας πως είναι το κεφάλι του Βασίλη, και το έσπαζε. Ο Βασίλης παρίστανε τον πεθαμένο. Τότε ο βοσκός ζητούσε από τους παρισταμένους να τον γδάρουν, αλλά φτάνοντας στο κεφάλι έβλεπαν τα μάτια του ανοιχτά και έφευγαν έντρομοι.

Παραπλήσιο με το δρώμενο του Βασίλη ήταν το δρώμενο του βοσκού. Το αφεντικό φώναζε του βοσκού να μαζέψει τα πρόβατα που είχαν μπει σε ξένα αμπέλια, μα ο βοσκός δεν άκουγε. Το αφεντικό θύμωνε και τον σκότωνε με τη μαγκούρα του. Η κεφαλή του βοσκού ήταν αγγείο ή νεροκοκοκύθα. Το δρώμενο με τους σχετικούς διαλόγους έχει καταγραφεί σε διαφορετικές παραλλαγές σε διάφορα χωριά του νησιού. Άλλα πασχαλινά δρώμενα είχαν επίσης ως κεντρικό στοιχείο τη νεκρανάσταση του ήρωα, που ερμηνεύεται από τον ερευνητή που τα κατέγραψε ως μιμική παράσταση που αποβλέπει στη νεκρανάσταση της φύσης κατά την άνοιξη. Στο δρώμενο που λέγεται «Σκύλλος», μετά τη θανάτωση του ήρωα διένεμαν το κρέας του, ενώ στο δρώμενο της καμήλας – που την παριστάνανε άνθρωποι σκεπασμένοι, και το κεφάλι της ήταν κρανίο ζώου – κεντρικό θέμα ήταν η κλοπή της κόρης του καμηλάρη, ο γάμος της και βωμολοχίες. Η καμήλα θεωρείται δαιμονοποιημένο ζώο, προσωποποίηση του δαίμονα της βλάστησης (τη διεξοδική περιγραφή των πιο πάνω εθίμων και την ερμηνεία τους βλ. στο Roussounides 1991, 54-70; Επίσης στο Paraskevoudoulou 1982, 57-59).

Τις μέρες του Πάσχα, κυρίως την Κυριακή, γίνονταν και διάφορες μεταμφιέσεις: κατά κανόνα μεταμφιέζονταν σε μαύρους, καλύπτοντας το πρόσωπο με αιθάλη (καπνιά) ή φορώντας μαύρα μαντίλια. Οι άντρες ντύνονταν γυναίκες και οι γυναίκες άντρες. Κρατούσαν βέργες, έπαιζαν με τη φωτιά της Ανάστασης, και γύριζαν τα σπίτια, όπου τους κερνούσαν κρασί, κόκκινα αυγά και «φλαούνες». Οι μαύροι της Ανάστασης θεωρείται ότι συμβολίζουν χθόνιους βλαστικούς δαίμονες (Roussounides 1991, 51-53).

Παρά την επιβίωση παγανιστικών εθίμων μέχρι το πρόσφατο παρελθόν, το χριστιανικό θρησκευτικό πνεύμα ήταν και είναι διάχυτο τις μέρες του Πάσχα και αποκορυφώνεται την Κυριακή της Λαμπρής. Οι καμπάνες ηχούν χαρμόσυνα και ο κόσμος παρακολουθεί την πρωινή λειτουργία φορώντας τα καλά, καινούργια ρούχα και παπούτσια, όπως και το προηγούμενο βράδυ στον Καλό Λόγο. Αυτό είχε ιδιαίτερη σημασία σε παλιότερα χρόνια, όταν η φτώχεια και τα πολλά παιδιά έκαναν την απόκτηση καινούργιων ρούχων πολύ δύσκολη. Επίσης το κρέας, το ψητό αρνί, απαραίτητο στο πασχαλινό τραπέζι, ήταν έδεσμα σπάνιο τον υπόλοιπο χρόνο, προορισμένο μόνο για εξαιρετικές περιπτώσεις και μεγάλες γιορτές. Ο αμνός (αρνί) είναι χριστιανικό σύμβολο. Ο ίδιος ο Χριστός ονομάζεται «ο Αμνός του Θεού».

Η Κυριακή ακόμη και η Δευτέρα και η Τρίτη μετά το Πάσχα ήταν μέρες σχολής, χορού, μουσικής και παραδοσιακών παιχνιδιών και αγωνισμάτων, εθίμων που επαναλαμβάνονται μέχρι σήμερα, σε μια προσπάθεια αναβίωσής τους.

Χαρακτηριστικό έθιμο ήταν οι «σούσες», οι κούνιες με σχοινιά και σανίδες που κρεμούσαν μέσα στα σπίτια από τον κρίκο στο κέντρο της καμάρας των παραδοσιακών κατοικιών, ή έξω σε δέντρα. Οι «σούσες» ήταν η χαρά των κοριτσιών, και οι νέοι που παρακολουθούσαν από μακριά το θέαμα έλεγαν το τραγούδι:

«Θεέ μου, νάρταν οι Λαμπρές, να κρεμμαστούν οι σούσες

Τζαι να γεμώσουν τα στενά ούλλον μαυροματούσες» (Michalopoulou – Charalambous 1998, 493-494).

Οι μέρες της σχολής τέλειωναν με τις γιορτές του Πάσχα γιατί συνήθως αμέσως μετά άρχιζε ο θερισμός.

Την παραδοσιακή κυπριακή κοινωνία χαρακτήριζε βαθιά θρησκευτικότητα που καθόριζε κάθε πράξη στην καθημερινή ζωή και εκφραζόταν πιο έντομα στις μεγάλες γιορτές, όπως το Πάσχα. Οι συμβολισμοί, οι παραδόσεις και τα έθιμα της Μεγάλης Εβδομάδας, που οι αρχές τους χάνονται στα βάθη του χρόνου και έφτασαν ως τις μέρες μας περνώντας από γενιά σε γενιά, αποτελούν πολύτιμο κομμάτι της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.

Ευφροσύνη Ριζοπούλου – Ηγουμενίδου

Καθηγήτρια

Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας

Πανεπιστήμιο Κύπρου.

BIBLIOGRAPHIE*

Chotzakoglou 2002: X. Χοτζάκογλου, «Ο άγιος Λάζαρος, οι μαρτυρίες για τον βίο του και η σχέση του με το Κίτιον. Ξαναδιαβάζοντας τις πηγές» (.....), *Kypriakai Spoudai* 66 (2002), 33-42.

Chotzakoglou 2008: X. Χοτζάκογλου, «Άγιος Λάζαρος: Ο φίλος του Χριστού» (Saint Lazare: L'ami de Jesus Christ), *Hronikon*, journal *Politis*, 20.4.2008, 3-22.

Cobham 1908: C.D. Cobham, *Excerpta Cypria*. Cambridge 1908.

Farmakides 1915: Ξ.Π. Φαρμακίδης, «Χαιρετισμός των δένδρων» (La salutation des arbres), *Laographia* 5 (1915), 406.

Hadjioannou 1979: K. Hadjioannou, «Παλάθη – Flado > Flado – onis > Flaon > Φλαούνα. Their Historical Background and Etymology», *Τα εν Διασπορά Β΄της Δεκαετίας 1969-1979* (Πε Recueil d'études des années 1969-1979). Nicosie 1979, 56-65.

Klerides 1951: N. Κληρίδης, «Η διαπόμπευση του Ιούδα» (L'opprobre de Judas), *Kypriaka Grammata*, année 16, No 191, 154-155.

Kypri et Protopara 2003: Θ.Δ. Κυπρή – Κ.Α. Πρωτοπαπά, *Παραδοσιακά ζυμώματα της Κύπρου. Η χρήση και η σημασία τους στην εθιμική ζωή (...traditionnels de Chypre.)*. Nicosie 2003.

Kyprianou 1991: Χρ. Κυπριανού, «Ο άγιος Λάζαρος κατά τη λαϊκή αντίληψη» (Saint Lazare ...), *Laographiki Kypros* 21 (1991), 49-56.

Lambrou 1981: Π. Λάμπρου, «Λαογραφικά Κρήτου Μαρόττου. Οι πασκιές» (Folklore de Kritou Marottou. Les paschiès), *Laographiki Kypros* 11 (1981), 140.

Mavrokordatos 1987: Γ. Μαυροκορδάτος, *Δίκωμο. Μια συμβολή στην ιστορία και λαογραφία του χωριού* (Dhikomo. Une contribution à l'histoire et folklore de village). Nicosie 1987.

Michalopoulou – Charalambous 1998: Χ. Μιχαλοπούλου – Χαραλάμπους, *Περιστερωνοπηγή. Από την Αρχαιότητα μέχρι το 1974* (Peristeronopighi de l'antiquité jusqu' à 1974). Nicosie 1998.

Ohnefalsch – Richter (1913) 1994: M. Ohnefalsch – Richter, *Griechische Sitten und Gebräuche auf Cypern*. Berlin 1913. Traduction grecque – introduction – commentaires et édition d'Anna Marangou. Centre Culturel de la Laiki Trapeza. Nicosie 1994.

Papacharalambous 1965: Γ.Χ. Παπαχαραλάμπους, *Κυπριακά ήθη και έθιμα* (Moeurs et coutumes chypriotes). Nicosie 1965.

Papageorghiou 1988: Α. Παπαγεωργίου, «Λαζάρου Αγίου εκκλησία» (L' église de Saint Lazare), *Megali Kypriaki Enkyklopedia* (Grande Encyclopédie Chypriote), tome 8, Filokypros, 1988, 174-175.

Paraskevopoulou 1982: Μ. Paraskevopoulou, *Researches into the traditions of the popular religious feasts of Cyprus*. Nicosie 1982.

Roussounides 1991: Α.Χ. Ρουσουνίδης, «Παραδοσιακές μεταμφιέσεις και άλλα δρώμενα στην Κύπρο» (Déguisements traditionnels et autres dromena à Chypre), *Epeteris tou Kentrou Epistimonikon Erevnon* (Annales du Centre de Recherches Scientifiques) XVIII (1991), Nicosie, 35-79.

Roussounides 1997: Α.Χ. Ρουσουνίδης, «Παραδοσιακές φωτιές και φως στην Κύπρο» (Feux et lumière traditionnels à Chypre), *Epeteris tou Kentrou Epistimonikon Erevnon* (Annales du Centre de Reserches Scientifiques) XXIII (1997), Nicosie, 313-323.

Σημ.: Το κείμενο της ανακοίνωσης βασίζεται κυρίως σε προσωπικά βιώματα κατά την 30ετή ζωή μου στην Κύπρο, καθώς και σε αφηγήσεις ηλικιωμένων προσώπων.

Les rites de la Semaine Pascale : Mort et Résurrection

Pâques est la plus grande fête de la chrétienté célébrant l'Homme-Dieu. Elle est associée à la Passion, la Crucifixion et la Résurrection du Christ qui se succèdent durant la Semaine Sainte et sont pieusement suivies par les fidèles.

La mort et la résurrection sont les deux axes autour desquels se déroule une série de représentations et de coutumes de caractère symbolique.

Nous voyons les thèmes de la mort et de la résurrection se développer à différents niveaux :

Pâques coïncide avec l'arrivée du printemps, la résurrection de la nature morte, une reviviscence que les Anciens avaient associée au retour à la vie d'Adonis, dieu de la Végétation, après son séjour dans l'Hadès.

Dans le monde chrétien, la Semaine Sainte débute le Samedi de la Résurrection de Lazare qui s'accompagne à Chypre de représentations rituelles du miracle d'un intérêt exceptionnel. Suit l'entrée triomphale du Christ à Jérusalem le Dimanche des Rameaux. La Passion et La Crucifixion du Christ, son sacrifice, a pour but de libérer les fidèles du péché et sa Résurrection annonce la résurrection des âmes des vivants et des morts, le terrassement du Mal, le triomphe du Dieu de Vie sur l'Enfer. Le Mal est puni (le traître Judas est brûlé sur le bûcher selon la coutume) et la Lumière de la Résurrection est la lumière de la Vie nouvelle, dont les œufs rouges sont un autre des symboles.

Nous présenterons dans notre communication toutes les coutumes en usage à Chypre en rapport avec la Semaine Sainte et donnerons une importance spéciale à l'interprétation du symbolisme dont elles sont chargées.

Euphrosyne Rizopoulou – Egoumenidou
Professeur, Département d'Archéologie et d'Histoire,
Université de Chypre.